

6. ENIGE OPMERKINGEN OVER "HET BEROUW VAN GOD"

Drs H. Smit

1. Het probleem

Men zou kunnen zeggen, dat de meeste beschouwingen over het berouw van God beheerst worden door de vraag hoe men erin slagen kan twee lijnen in de Heilige Schrift met elkaar in harmonie te brengen. We willen trachten die beide lijnen in het kort te karakteriseren.

1.1 De eerste lijn

Allereerst is sprake van de gedachtenlijn die wordt gemarkeerd door hetgeen de Schrift zegt aangaande Gods Raad, ... Voorkennis,.... Almacht,.... Alwetendheid. Daarbij kunnen we denken aan teksten als:

Ef. 1:11 - "... krachtens het voornemen van Hem, die in alles werkt naar de raad van zijn wil ...";

Ps. 33:10,11 - "De Here verbreekt de raad der volken, Hij verijdelt de gedachten der natien; de raad des Heren houdt eeuwig stand, de gedachten zijns harten van geslacht tot geslacht";

Ps. 139:16b - "... in uw boek waren zij alle opgeschreven, de dagen, die geformeerd zouden worden, toen nog geen daarvan bestond".

Vanuit deze gegevens komt men tot de stelling dat de heilige, almachtige en alwetende God nooit (zoals wij) de noodzaak ondervindt of ook maar kan ondervinden terug te komen op een standpunt of handeling, welke Hij naderhand(!) als verkeerd of ondoelmatig zou moeten beoordelen.

Voor de hand ligt dan de verwijzing naar enkele schriftgegevens, die ontkenen dat er bij God berouw zou kunnen zijn:

Num. 23:19 - "God is geen man, dat Hij liegen zou, of een mensenkind, dat Hij berouw zou hebben";

1 Sam. 15:29 - "Ook liegt de Onveranderlijke Israëls niet en kent Hij geen berouw, want Hij is geen mens, dat Hij berouw zou hebben".

In de beschouwing, die door dit complex van gegevens wordt gevoed, is dominant de raad en het plan van God, terwijl tijd en geschiedenis hierbij de rol spelen van de waslaag waarin het stempel van Gods raadsplan wordt afgedrukt. De

konklusie is: God kent géén berouw! Schriftgegevens, die aan God wél berouw toeschrijven, moeten naar de genoemde konklusie worden 'gemodelleerd'.

1.2 De tweede lijn

Dan is er sprake van een gedachtenlijn, die wordt gemarkeerd door de gegevens die het sterk wisselende en veranderende ageren en re-ageren van God op de baan van de geschiedenis laten zien. Ook hier willen we weer enkele teksten noemen:

Num. 11:1 - "Toen het volk aan het klagen was, was het kwaad in de oren des Heren, de Here hoorde het en zijn toorn ontstak, waarop het vuur des Heren onder hen onbrandde en aan de rand van de legerplaats woedde";

Jes. 5:7b - "... Hij verwachtte goed bestuur, maar zie, het was bloedbestuur; rechtsbetrachting, maar zie, het was rechtsverkrachting";

Jes. 63:10 - "Maar zij waren wederspanning en bedroefden zijn heilige Geest; daarom veranderde Hij voor hen in een vijand".

Al deze woorden worden ten volle gehonoreerd als beschrijvingen van werkelijkheid. 'Worden' en 'veranderen' zijn zeer reëel in God present, al doet dat niets af van zijn goddelijke trouw.

In dit verband wordt dan ook de volle aandacht geschonken aan de schriftgegevens, welke aan God berouw toeschrijven. Enkele voorbeelden daarvan:

Gen. 6:5,6 - "Toen de Here zag, dat de boosheid des mensen groot was op de aarde en al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten te allen tijde slechts boos was, berouwde het de Here, dat Hij de mens op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem aan zijn hart";

Ex. 32:14 - "En de Here kreeg berouw over het kwaad, dat Hij gezegd had zijn volk te zullen aandoen".

In deze lijn van denken zijn de uitdrukkingen die Gods konkrete handelen in de geschiedenis betreffen, het uitgangspunt - direct en zonder meer - voor de verdere beschouwingen. Daarná kan de vraag gesteld worden hoe de harmonie met wat we de eerste lijn hebben genoemd, gevonden kan worden, al wordt deze vraag ook heel vaak níet gesteld.

2. Oplossingen

Om aan het geheel meer 'body' te geven zullen we nu een bloemlezing geven van beschouwingen, die door bekende theologen aan ons onderwerp zijn gewijd.

2.1 Johannes Calvijn

We willen enkele belangrijke passages citeren uit de "Institutie" (Vertaling Dr. A. Sizoo, derde druk, Meinema, Delft 1956) I, XVII, 12-14.

De eerste passage is van klassiek en funderend gehalte voor wat we 'de eerste lijn' hebben genoemd!

"Wat betreft het berouw moeten we dit voor zeker houden, dat het evenmin in

God plaats heeft als onwetendheid, of dwaling of onmacht. Want indien niemand willens en wetens zichzelf in de noodzakelijkheid brengt om berouw te hebben, zullen wij God geen berouw toeschrijven zonder dat we zeggen, dat Hij óf de toekomst niet kent, óf haar niet kan ontkomen, óf dat Hij onbekookt en onbedachtzaam zich stort in een besluit, waarover Hij terstond berouw heeft. Maar dit is zover van de zin des Heiligen Geestes, dat Hij, wanneer Hij melding maakt van berouw, loochent, dat God zich door berouw laat leiden, omdat Hij niet een mens is, dat hem iets zou kunnen berouwen (1 Sam. 15:29)".

Natuurlijk beseft Calvijn zeer goed dat hij hiermee niet gereed is. De vraag dient gesteld en beantwoord, hoe we aan moeten met de vele teksten die onbekommerd aan God berouw toeschrijven. Daarover zegt Calvijn onder meer:

"Wat bedoelt dan dat woord berouw? Wel, hetzelfde dat alle andere spreekwijzen bedoelen, die ons God op menselijke wijze beschrijven. Want omdat onze zwakteheid niet kan reiken tot zijn hoogte, moet de beschrijving, die ons van Hem gegeven wordt, neerdalen tot de mate van ons verstand, om door ons begrepen te worden. ... Aangezien dus alle verandering onder de mensen verbetering is van datgene, dat mishaaft, en de verbetering voortkomt uit berouw, daarom wordt door middel van het woord berouw aangeduid, wat God in zijn werken verandert; inmiddels wordt noch zijn plan, noch zijn wil gewijzigd, noch zijn gezindheid veranderd; maar wat Hij van eeuwigheid af voorzien, goedgekeurd en besloten had, daarmee gaat Hij onafgebroken in één lijn door, al lijkt het voor de ogen der mensen een onverwachte verandering".

Voordat we nu Calvijn er in een vlotte reactie van gaan beschuldigen dat de 'griekse geest' ook hem duidelijk beheerst, moeten we er kennis van nemen dat Calvijn zijn gedachten grondt op schriftgegevens. We geven daarover het volgende citaat: "Want waarom zond de Here Jona tot de Ninevieten, om hun de ondergang der stad aan te zeggen? Waarom kondigde Hij door Jesaja aan Hizkia de dood aan? Want Hij had zowel hen (de Ninevieten) als ook deze (Hizkia) kunnen doen omkomen zonder dat hun de ramp gemeld was. Zijn bedoeling was dus een andere, dan dat ze, van te voren kennis dragend van hun dood, die van verre zouden zien aankomen. Ongetwijfeld wilde Hij niet dat ze omkwamen, maar dat ze zich zouden bekeren, opdat ze niet zouden omkomen. Dat dus Jona profeteert, dat Nineve na veertig dagen zal vergaan, geschiedt met de bedoeling, dat het níet zou vergaan. Dat voor Hizkia de hoop op een langer leven afgesneden wordt, geschiedt met de bedoeling, dat hij een langer leven zou verkrijgen. ...

Aangezien het met de andere plaats en evenzo staat, moet gij daaruit niet opmaken, dat aan het vorige besluit des Heren iets te kort gedaan is, omdat Hij niet gedaan heeft wat Hij afgekondigd had. Want de Here baant veeleer de weg voor zijn eeuwige verordening, wanneer Hij, door straf aan te kondigen, hen, die Hij wil sparen, tot bekering maant, dan dat Hij iets verandert in zijn wil, of zelfs in

zijn woorden; behalve, dat Hij niet van lettergreep tot lettergreep uitdrukt, wat men toch gemakkelijk kan begrijpen. Want het woord van Jesaja (14:27) moet waar blijven : "De Here der heerscharen heeft het besloten en wie zal het kunnen breken? Zijn hand is uitgestrekt en wie zal ze keren?"

2.2 K. Schilder

We citeren een enkele passage uit K. Schilder, Heidelbergse Catechismus, deel III (Oosterbaan & Le Cointre, Goes 1950) 86-87 en IV (1951), 99.

K. Schilder komt naar voren als volgeling van Calvijn, maar - hoe kan het anders - op een originele wijze. Hij voert enkele nieuwe onderscheidingen in, die voor ons onderwerp van belang zijn.

Eerst het citaat uit III: "Dat berouw Gods - ook gereformeerden hebben er vaak over gesproken; ze wisten, dat de Schrift zich van dat woord bedient, maar bedachten óók, dat de bijbel ons waarschuwt: denk er wel aan, dat dit woord "berouw" geen **wetenschappelijk** - nauwkeurige term is, want van een teruggaan op de weg zijner besluiten is bij Hem geen sprake. Als ik een schip zie, dat zig-zag vaart, en ik sta zelf als leek-in-de-navigatie op een ander schip, en weet van den kapitein van het eerste niets af, dan zeg ik, zoo vaak diens koers zich wijzigt: hij heeft berouw, hij verandert van koers. Maar dan betekent in mijn ondoordachte spreken de term 'hij heeft berouw' niets anders, dan dat voor mijn **waarneming** die kapitein telkens van **koers** verandert; en het heeft dan voor mijn teken-verstand den **schijn**, dat hij zijn aanvankelijk **voornemen** niet meer gestand doet. Maar in oorlogstijd, als er duikboten op de loer liggen, is het zig-zag-varen vaak **opzet**; de **zichtbare** 'handeling' verandert, maar het plan, het besluit is niet gewijzigd; dat wordt juist trouw gevolgd; en een 'ingewijde' weet daar alles van. De Schrift nu zegt: onze Kapitein verandert wel zijn zichtbare handelingen, maar niet zijn **besluit**. In geen deele. En daar hebt ge de breuk met de Remonstranten".

Nu nog een citaat uit IV, waarin weer een nieuwe onderscheiding naar voren komt: "Want de Schrift zegt ons weer: pas op, vergeet niet dat gij met God te doen hebt, met God die **nooit**, als ge **strikt** spreken wilt, **berouw** ergens over heeft. Naast de **waarnemingstaal** van Jer. 18:8,10; 26:3; 42:10; Joël 2:13,14; Jona 3:9; 4:2; Gen. 6:6,7; Ex. 32:14; Deut. 32:36; Richt. 2:18; 1 Sam. 15:11,35; 2 Sam. 24:16; 1 Kron. 21:15; Ps. 90:13; 106:45; 135:14; Jer. 26:13,19; Jona 3:10; Amos 7:3; Jer. 15:6; Ex. 32:12 staat immers de tot afsnijding van alle menschvormige spreken in **eind-conclusie** tevens ons geopenbaarde inhoud van Hos. 13:14; Ezech. 24:14; Num. 23:19; 1 Sam. 15:29; Ps. 110:4; Zach. 8:14; Hebr. 7:21".

2.3 G. Ch. Aalders

G. CH. Aalders is een zeer overtuigend wandelaar op de eerstgenoemde denk-lijn. Hij argumenteert nog wel, maar vindt de zaak toch in feite vanzelfsprekend.

Over G. CH. Aalders: "Prof. Dr. G. CH. Aalders spreekt ervan bij de uitlegging van Genesis 6:5,6 "Daar nu de Here zag, dat de boosheid der menschen op aarde groot was en al wat de overleggingen van hun geest voortbrachten, uitsluitend boos was, **berouwde het de Here**, dat Hij de menschen op aarde gemaakt had en Hij bedroefde zich er over in zijn hart". Aalders merkt in de Korte Verklaring op: "Wanneer er gezegd wordt dat God er "berouw" en "droefheid" over had, dat Hij de menschen gemaakt had, is dit natuurlijk - let op dit "natuurlijk" - een zeer menschvormige wijze van spreken. Van een werkelijk berouw over zijn daden kan bij God vanzelf - let op dit "vanzelf" - geen sprake zijn".

Hoewel dit alles volgens Aalders 'natuurlijk' en 'vanzelf' zo is, voert hij ten overvloede schriftbewijs aan: "Uitdrukkelijk wordt ontkend, dat God gelijk een mensch leedwezen zou hebben over zijn handelingen: "God is geen mensch, dat Hij liegen zou, noch eens menschen kind, dat het Hem berouwen zou" (Num. 23:19). Maar de Schrift gebruikt herhaaldelijk menschvormige uitdrukkingen in betrekking tot God, soms wel zeer krasse anthro-pomorfismen; en dat is ook hier het geval. De bedoeling is om uitdrukking te geven aan de ontzagelijke breuk, die er in de verhouding tusschen God en mensch door de verwoestende werking der zonde geslagen was" (G. Visee, Over het 'antropomorfe' spreken Gods in de Heilige Schrift, in: Onderwezen in het koninkrijk der hemelen; Keuze uit de persarbeid van Ds. G. Visee (Van den Berg, Kampen 1979), 24-27).

2.4 G. Visee

In directe aansluiting op het onder 2.3 genoemde, komt nu G. Visee zelf aan het woord. Allereerst verrast hij ons met een geheel andere visie op teksten als 1 Sam. 15:29 en Num. 23:19. Bij Calvijn en Aalders steken deze 'niet-berouw-teksten', die alle 'mensvormigheid' afsnijden, in direkte waarheidsgehalte uit boven de 'mensvormige' 'wel-berouw-teksten'. Bij Schilder krijgen deze 'niet-berouw-teksten' om dezelfde reden de kwalifikatie van 'wetenschappelijk nauwkeurig' en van 'eind-konklusie' opgedrukt! Visee denkt er anders over! "Wanneer nu in Num. 23:19 en in 1 Sam. 15:29 staat, dat God geen man is, dat Hij zou liegen of een mensenkind, dat hem iets zou berouwen, dan blijkt uit het verband, dat het hier gaat over de **betrouwbaarheid** Gods. Immers in Numeri 23:19 betoogt Bileam tegenover Balak, die hem gevraagd had Israël te vloeken, dat het hem onmogelijk is, aan dat verzoek te voldoen. Hij is niet bij machte God tot andere gedachten te brengen: "Zie, ik heb ontvangen te zegenen, dewijl Hij zegent, zoo zal ik het niet keren". Ware God nu een man, een mensenkind, dan zou het misschien mogelijk zijn de Here op zijn voornemen terug te doen komen. Een mens liegt soms, wijl hij een zondig mens is. Een mensenkind krijgt soms van gedane beloften berouw, wijl hij wispelturig is. Of hij blijkt achteraf niet bij machte zijn beloften te vervullen en het gegeven woord gestand te doen. Maar de Here is nu eenmaal niet een zondig man, dat Hij liegen zou, of een wispelturig mensenkind, dat Hem iets zou berouwen. Eichrodt merkt over deze plaats op:

“... waar zekere antropopathismen de zuiverheid der Godsdeed in gevaar kunnen brengen, horen we duidelijk tegenspraak: “God is geen man dat Hij zou liegen, noch een mensenkind, dat het Hem zou berouwen”, om de dwaling de pas af te snijden, als ware God licht tot andere gedachten te brengen en als behoevende men zijn dreigingen en beloften niet zo ernstig te nemen”. Hier wordt nu een **echt** ‘antropoforfisme’, waarin de mens menselijk denkt en spreekt over God, afgevoerd. Evenals bijvoorbeeld in Psalm 50: “gij meent, dat Ik ten eenenmale ben gelijk gij” (vs. 21b): Israël meent, omdat niet haastig de straf over de boze daad geschiedt, dat de Here behagen heeft in hun zonde. Dát verwijt Hij aan die goddelozen”.

Over de schriftgegevens Gen. 6:6 en 1 Sam. 15:35 zegt Visee:

“Maar in Genesis 6:6 en in 1 Sam. 15:35 gaat het over iets heel anders. Wanneer van de Here gezegd wordt, dat het Hem berouwde, dat Hij de mens gemaakt had, wordt dat in Genesis 6 epexegetisch verklaard door: “en het smarte Hem aan zijn hart”. De schepping van de mens was voor de Here eenmaal een oorzaak van blijdschap en vreugde. “En God zag aan al wat Hij gemaakt had en zie, het was zéér goed” (Gen. 1:31a). Dat is nu anders geworden: het was Hem nu door de zonde der mensen geworden tot een oorzaak van smart. En precies zo staat het met 1 Sam. 15:35. Dat de Here Saul tot koning over Israël gemaakt heeft, is voor de Here een oorzaak van leed geworden”.

Het is ons al opgevallen, dat Calvijn, Schilder en Aalders haarfijn weten uit te leggen wat de Schrift met haar ‘mensvormige’ taal eigenlijk bedoelt. Zij weten de ‘antropoforfismen’ heel goed om te zetten in directe beeldspraak-loze taal. Daarover maakt Visee zeer nuchtere en tegelijk scherpzinnige opmerkingen:

“En de exegeet (Aalders in dit geval) zegt ons de **bedoeling** van dit spreken Gods: “De bedoeling is om uitdrukking te geven aan de ontzaggelijke breuk, die er in de verhouding tussen God en mens door de verwoestende werking der zonde gekomen is”. Merkwaardig! Aalders geeft die bedoeling in duidelijke, verstaanbare taal. Hij vertaalt het ‘antropoforfisme’ in transparant Nederlands. Men zou zo zeggen: als de exegeten in staat zijn Gods **bedoeling** in direct verstaanbare taal te zeggen, waarom heeft de Here dan zelf de omweg van het antropoforfisme gekozen? Waar heeft dan God zich, gelijk men zegt, geacommodeerd, geadapteerd waar het blijkt, dat mensen in staat zijn hetzelfde ongeacommodeerd en zonder adaptie te zeggen? We constateren, dat de ‘vertaling’ van het ‘antropoforfisme’ zelve het bewijs levert, dat de Schrift niet antropomorfe, niet op mensvormige wijze spreekt en dat de **mogelijkheid** van deze ‘vertaling’ de **overbodigheid** ervan aantoon”.

2.6 Samenvatting

2.6.1 Harmoniseringspogingen

Bij de theologen van de ‘eerste lijn’ hebben we diverse, elkaar ook weer gedeel-

telijk ‘overlappende’ pogingen aangetroffen om het gegeven van Gods berouw te rijmen met dat van Gods onveranderlijke en eeuwige raadsplan. We zetten die pogingen nog even op een rijtje:

a. Het motief van het ‘antropomorfe’ spreken van God: Het **menselijk** berouw, dat een verandering van koers en handelen pleegt in te leiden, wordt - waar een grote koersverandering in **Gods** optreden aanstaande is - op God ‘overgebracht’, zonder dat men daaruit een reële verandering in God zélf mag afleiden!

b. Het motief van Gods ‘pedagogie’: De oordeelsdreiging heeft ten doel het volk te brengen tot vrees en tot bekering, zodat het daarna genoemde ‘berouw’ ons in feite tot Gods oorspronkelijke bedoeling terugleidt!

c. Het motief van de ‘veruitwendiging’ van het begrip ‘berouw’: ‘Berouw’ wordt een soort formeel ‘kontrapunt’ van de verandering die in de geschiedenis zichtbaar aan de dag treedt, zonder dat we geïnformeerd worden over iets dat ‘wezenlijk’ in God zou plaatsvinden!

d. Het motief van ‘waarnemingstaal’ tegenover ‘nauwkeurig-wetenschappelijke’ taal (Schilder): De notitie ‘God heeft berouw’ heeft voor de theologie geen werkelijk informatieve waarde, evenmin als de bewering ‘De zon gaat op’ informatieve waarde heeft voor de student astronomie!

e. Zoiets als ‘voorlopige indruk’ (?) tegenover ‘eindkonklusie’ (Schilder): De ‘berouw-teksten’ geven ons een indruk-op-de-korte-baan, die aan het werkelijke plan van God niet beantwoordt - denk aan de zig-zag-varende kapitein -, terwijl ‘pas’ de ‘niet-berouw-teksten’ in harmonie verkeren met wat ‘wezenlijk’ in God present is!

We kunnen de arbeid van de theologen van de ‘eerste lijn’ typeren met het termen-komplex ‘dogmatisch-synthetisch’: zij streven naar een totaal-visie-uit-één-stuk, waarin de diverse elementen, die de Schrift ons biedt, op keurige en nauwkeurige wijze in een passend vakje zijn ondergebracht. Is dat streven - even afgezien van de ‘resultaten’ - juist of is het hoogmoedig?

2.6.2 Afwezigheid van harmoniseringspogingen

Bij de theologen van de ‘tweede lijn’ treffen we de overtuiging aan dat de ‘berouw-teksten’ ons directe en zuivere informatie over God de Here verschaffen. Zij schrikken er niet voor terug Gods ‘wezen’ en Gods ‘gezindheid’ in hun overwegingen op te nemen. Aan hen zouden we de vraag willen stellen: Hoe brengt u dan van uw kant uw gedachte aan zeer reële smart in God en verandering bij de Here in overeenstemming met wat omtrent Gods eeuwige en onveranderlijke raad beleden wordt? Het is opvallend dat we op die vraag nauwelijks antwoord krijgen. We kunnen hier niet, zoals boven, een lijstje aanleggen.

We kunnen de arbeid van de theologen van de ‘tweede lijn’ typeren met het termen-komplex ‘exegetisch-analytisch’: zij hebben goede en grondige aandacht voor elk detail en verwerpen in de praktijk de gedachte, dat men een skala zou kunnen aanleggen van méér en minder informatieve teksten. De typisch ‘synthe-

tische' drang naar een totaal-visie-uit-één-stuk treft men bij hen niet aan. Is dat een juiste en geboden néderigheid of is het juist een gebrèk?

Een bescheiden begin - maar meer ook niet! - van 'systematisering' treft men aan bij Heij¹, als hij stelt dat God Zich houdt aan de regels van zijn verbond en **also** aan zijn raad. Hij werkt dat niet nader uit.

Men kan er dus met vrij wat recht van spreken bezwaar tegen maken, dat we in ons tweede hoofdstukje ook theologen als Visee en Heij hebben opgenomen, omdat zij immers hun overwegingen niet of nauwelijks aanbieden als 'oplossing' van het onder ons eerste hoofdstuk gestelde 'probleem'.

Nogmaals, de vraag bekruipt ons - vooral wanneer we uit de richting van de theologen van de 'eerste lijn' komen - of we hier met een lacune in de arbeid van de tweede groep te maken hebben of juist niet!

3. Eigen inbreng

3.1 Enkele kritische notities

Bij de theologen van de 'eerste lijn' treft ons een zeer 'vrijmoedig' omgaan met de schriftgegevens. We geven daarvan een voorbeeld:

De lexica geven als grondbetekenis van de stam 'n-ch-m' (met 'berouw hebben' vertaald): 'Heftig ademen', 'diep zuchten'. Daarbij denken we dus aan een intense gemoedsbeweging. Daarbij denken we aan de 'epexegetische' opmerking in Gen. 6:6: "en het smartte Hem in zijn hart". Tegen deze achtergrond gezien is het toch wel een opmerkelijk staaltje van exegetische(?) vrijmoedigheid het 'berouw' van God geheel te willen 'veruitwendigen' en zo los te maken van Gods 'innerlijk' en van zijn 'gezindheid'. Het is wel duidelijk dat hier nòch de etymoloog, nòch de exegeet aan het woord is! We hebben te doen met een zeer 'geëmancipeerd' dogmatikus!

Visee wees al terecht op de merkwaardige kronkelredenering, die we telkens weer tegenkomen en waaraan zelfs Calvijn zich schuldig maakt:

God buigt Zich op menselijke wijze sprekend tot ons neder, omdat wij Hem anders niet zouden verstaan en begrijpen. Maar wij hebben die neerbuiging van God heel goed door en kunnen ook zeer goed deze menselijke wijze van spreken 'terug-vertalen' naar wat eigenlijk bedoeld wordt door God! Er steekt waarheid in het woord van Visee, als hij zegt dat de mógelijkheid van dat 'terug-vertalen' tegelijk de overbódigheid daarvan aantoonst.

We willen ook stilstaan bij het zo langzamerhand overbekende beeld van K. Schilder: de zig-zag-varende kapitein met zijn vast vaar-beleid. Een uitermate hachelijk beeld!

a. Als ik - nogal vreemd! - bij de koerswijziging zeg dat de kapitein betrouw heeft, dan interpreteer ik wat ik voor mijn ogen zie naar het innerlijk van de kapitein toe en spreek ik strikt genomen juist géén waarnemingstaal meer!

b. Tot deze interpretatie kom ik, volgens Schilder, doordat ik niets van de kapitein weet en ondoordacht spreek! Maar in welk pover licht verschijnen hier dan de 'geïnspireerde bijbelschrijvers', die het 'berouw' van God naar voren brengen!

c. Hoe ingewikkeld is het toch met het 'antropomorfisme' gesteld! Als K. Schilder het handelen van de kapitein op God de Here overdraagt - "onze Kapitein" - dan hebben we toch zeker óók met een 'antropomorfisme' te doen. Maar omdat in dat kapiteinsbeeld het konkrete manoeuvreren gezien wordt in het licht van zijn vaste vaarbeleid, is dit 'antropomorfisme' ineens in staat ons werkelijk te informeren en ... ons van de 'antropomorfismen' af te helpen!

Ten aanzien van de theologen van de 'tweede lijn' maak ik een enkele opmerking. Ik waardeer de eerbied voor de tekst en de details daarvan en kan over het algemeen instemmen met de exegete-resultaten. Ook kan ik hen niet beschuldigen van kronkelredeneringen, waarmee ze dan hun resultaten in harmonie zouden willen brengen met de gegevens van Gods raadsplan en alwetendheid! Mijn bezwaar is in feite dat ik op dit punt helemaal geen redeneringen tegenkom! Wanneer iemand de klem van de redenering van de 'eerste lijn' gevoelt, dan wordt hij maar weinig geholpen door de theologen van de 'tweede lijn'.

Wanneer ik mijn eigen positie onder ogen zie, dan kom ik tot deze konklusie:

Ik heb te veel respect voor de exegeese om met de theologen van de 'eerste lijn' te kunnen akkorderen. Ik ben teveel exegeet voor deze dogmatici.

Ik heb te veel respect voor de dogmatiek om met het naar mijn gedachten te fragmentarische werk van de 'tweede lijn' tevreden te zijn, al gaat mijn sympathie zonder twijfel naar hen uit. Ik ben toch te veel dogmatikus voor deze exegeten. Wat nu?

In het vervolg wil ik trachten toch wat meer te zeggen over de harmonie tussen de beide lijnen in de Schrift dan de theologen van de 'tweede lijn' doen. Maar ik wil trachten dat anders te doen dan de theologen van de 'eerste lijn'. Daarbij zal het opgegeven onderwerp niet uitputtend behandeld worden. Ook zullen we tot een 'doorgronden' niet komen. Ik beperk me tot de behandeling van enkele thema's die voor mijn gevoel belangrijk zijn!

3.2 'Weten' en 'weten' is twee - ook voor de Here God!

We zetten enkele bijbelgegevens onder elkaar:

Gen. 18:21 (God tot Abraham over Sodom) - "Ik wil nedertalen om te zien, of zij inderdaad gedaan hebben naar het geroep, dat tot mij gekomen is, of niet; Ik wil het weten";

Gen. 22:12 (God tot Abraham, nadat diens bereidheid om Izak te offeren gebleken is) - "En Hij zeide: Streck uw hand niet uit naar de jongen en doe hem

¹ Ds. J.F. Heij, Berouw van God en mensen (Oosterbaan & Le Coindre NV., Goes 1955)

niets, want nu weet ik, dat gij godvrezend zijt, en uw zoon, uw enige, Mij niet hebt onthouden”;

Deut. 8:2 (Mozes' terugblik op het gebeuren in de woestijn) - "Gedenk dan heel de weg, waarop de Here, uw God, u deze veertig jaar in de woestijn heeft geleid, om u te verootmoedigen en u op de proef te stellen ten einde te weten, wat er in uw hart was: of gij al dan niet zijn geboden zoudt onderhouden”.

Hier blijkt de geweldige betekenis van het **verbond** - in zijn oorspronkelijke gestalte en in zijn daaropvolgende fasen! Wanneer weet de Here het? Wanneer Hij in zijn 'gevolmachtigde gezanten' de ongerechtigheid van Sodom - bijna "aan den lijve" - **ondervonden** heeft in een directe konfrontatie!

Wanneer Abrahams bereidheid vanuit de diepten van zijn gemoed op het bevel van de Here ten volle **daadwerkelijk** aan de dag treedt, alweer in een direkt staan "coram Deo"! Wanneer door de beproeving van de woestijn Israëls antwoord in gehoorzaamheid en vertrouwen òf in ongehoorzaamheid en ongelooft **daadwerkelijk** aan de dag treedt, alweer in het direkte staan voor Gods aangezicht!

Aan Gods vóórwetenschap behoef niet te worden getwijfeld, noch aan zijn raadsplan. Maar het 'weten' van God vindt zijn voltooiing, zijn volle 'inkleuring' pas in het 'antwoord' van de tot het 'verbondpartnerschap' geschapen mens! 'Weten' en 'weten' is twee, óók voor de Here.

Enkele al te zwakke beelden:

Een man wordt verlaten door zijn vrouw. Het is klaarblijkelijk geheel mis. Toch reist hij haar achterna en zegt tot haar als hij haar gevonden heeft: "Ik wil het uit je eigen mond horen!" Man en vrouw leven in het huwelijk op de rechte wijze. Toch is de herhaling van het "Ik houd van je!" in alle opzichten functioneel! In feite een ontroerend getuigenis van Gods liefde, ook van zijn teleurgestelde liefde!

Tot welke konklusie komen we vanuit deze korte overweging? De erkenning van God als de God van het verbond doet ons zien, dat Gods 'weten' een zeer concrete werkelijkheid is op zeer concrete momenten van de geschiedenis zònder dat we hierbij op gespannen voet komen te staan met de gegevens omtrent Gods plan en zijn vóórwetenschap. Wat van Gods 'weten' kan worden gezegd, heeft ook zijn gelding voor datgene waartoe dit 'weten' leidt: Gods toorn, Gods droefheid, Gods berouw, Gods zegen, We hebben hierbij de notie van het "antropomorfisme" niet nodig!

3.3 De Here 'antropomorf' òf de geschapen mens 'theomorf'?

Visee (G. Visee, a.w., vooral 37vv.) vindt het spreken van 'antropomorfismen' eigenlijk in strijd met wat ons gezegd wordt over de schepping van de mens 'naar Gods beeld' - Gen. 1:26. Hij zegt ondermeer: "De mens is 'theomorf' - als ik dat woord even bij wijze van tegenstelling gebruiken mag -, in die zin, dat hij van meetaf bestemd was voor het verbond Gods, om Gods vriend te zijn, aangelegd ook op het horen van het Woord Gods. Niet God heeft zich, tot de mens

sprekende, aan de mens geadapteerd, aangepast, maar hem van meetaf aptitudo, geschiktheid voor het horen van Gods Woord gegeven" (38).

Het komt me voor dat Visee hier enkele goede en ware dingen zegt over de schepping van de mens, al zou er uiteraard over het 'beeld Gods' nog meer gezegd kunnen worden. De mens geschikt gemaakt voor het verbond en de verbondsgemeenschap die God wilde realiseren! Maar dan zou het ook uitermate vreemd en gezocht zijn als we dat verbond met zijn 'raam' van tijd, geschiedenis en opeenvolging in feite zouden gaan kontrasteren met Gods 'eigenlijk wezen'. En dat gebeurt toch als we de Here God in feite de mogelijkheid zouden ontzeggen in de geschiedenis ècht met de mens op te trekken! Ik denk aan de door Schilder toch wel gewaardeerde eeuwigheidsbeschrijving van Boëthius: "Een alles tegelijk omvattend en volmaakt bezit van een oneindig leven". Dit 'alles tegelijk' kan ons leiden tot de gedachte dat bijvoorbeeld de toorn van God, die vandaag aan de dag treedt, er 'vanzelfsprekend' gisteren ook al was, omdat er bij God en in God 'natuurlijk' niets nieuws kan optreden. Maar zo wordt de gehele geschiedenis - ook de verbondsgeschiedenis - tot een 'schimmenspel' dat nergens ten volle realiteit heeft. God staat daar uiterst star, ook wanneer de bijbel van beweging en verandering spreekt. Dat leidt tot de vreemde konklusie, dat God niet het vermogen heeft ècht te wandelen in de tuin die Hij zèlf voor de mens geschapen heeft! - naar Gen. 2:8. In feite een vorm van supranaturalisme, waarbij God in zijn eigen 'wereld' opgesloten wordt!

We hebben er voor te waken dat we niet tekort doen aan Gods goddelijke verhevenheid bóven het geschapene, wanneer we de uitdrukking 'theomorf' voor de mens gebruiken! God is stellig verheven bóven onze tijd. Maar Hij is ook in onze tijd. In dit verband verwijzen we naar een diepzinnige en evenwichtige opmerking van L. Kalsbeek in zijn "De Wijsbegeerte der Wetsidee" (Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, 3e druk 1974). Sprekend over 'de wet als wezensgrens tussen God en het geschapene' zegt hij onder meer: "Wij moeten het ons zo goed mogelijk bewust maken wat het wil zeggen, dat de wet de wezensgrens is tussen God en het geschapene. Dat wil zeggen: De wet is niet de wezensgrens voor God ten opzichte van het geschapene, maar de wezensgrens voor het geschapene ten opzichte van God" (69).

Zo lopen de theologen van de 'eerste lijn' met al hun zorg voor de eerbiediging van Gods Goddelijkheid toch - geheel onbedoeld! - het gevaar, dat zij zijn almacht en zijn abontegenwoordigheid gaan beperken en begrenzen!

3.4 Godsleer en christologie - een analogie

Chalcedon 451 deed een uitspraak over de vereniging van de menselijke en goddelijke natuur in de Persoon van Christus. Met 'asunchutoos, atreptoos' ('onvermengd, onveranderd') werd de monofysitische stroming in de christologie afgekeurd; met 'adhairtoos, achoristoos' ('niet uit elkaar gehaald, niet gescheiden') de nestoriaanse stroming.

Aan de ene zijde meende men de identiteit van de persoon van de Logos alleen te kunnen handhaven, wanneer men aannemen mocht dat de goddelijke natuur de menselijke zó in zich 'opzoog' en opnam, dat er in feite slechts één 'godmenselijke' natuur overbleef. Aan de andere zijde meende men aan de twee naturen van Christus slechts recht te kunnen doen, als men de verbinding van die naturen in het 'ethische' mocht leggen. In feite dus: één persoon vraagt om één natuur; twee naturen vragen in feite om twee (in volmaakte ethische harmonie levende) personen! De veroordeling was terecht, omdat beide stromingen in feite en zakelijk de mogelijkheid en de werkelijkheid van de vleeswording - 'incarnatio' (Joh.1:14) - loochenen!

Nu is er naar mijn overtuiging een zeer diepe verwantschap tussen het veroordeelde (!) monofysitisme en de theologie van de 'eerste lijn', in zoverre ook deze laatste Gods ageren en reageren in tijd en geschiedenis in feite van zijn volle realiteit berooft en laat 'oplossen' in het eeuwige 'zijn' van God!

Ook de nestoriaanse - eveneens veroordeelde (!) - tegenhanger treedt telkens weer naar voren. Men ziet de nauwe verbondenheid tussen de opmerking: "Dit is natuurlijk een 'antropomorfe' uitdrukking" énerzijds en de uitspraak: "We zien hier Christus als waarachtig mens", bijvoorbeeld als het gaat over zijn verbolgenheid bij Lazarus' graf (Joh. 11:33-35) of over zijn wenen over Jeruzalems onbekeerlijkheid (Luk. 19:41-44), aan de andere kant. Deze op zichzelf ware opmerking is maar al te vaak 'dihairetoos' en 'choristoos' bedoeld en tegen Joh. 1:18, Joh. 14:9 in!

Zonder over te stappen naar Barths 'Christomonisme' zou ik toch willen wijzen op het gevaar van een theologiseren, dat het grote heilsfeit van de komst van Gods Zoon in het vlees niet in rekening brengt!

3.5 Gods 'onverbidelijkheid'

Terugkerend naar de kern van ons onderwerp willen we iets zeggen over wat we de 'niet-berouwteksten' kunnen noemen, met name dus over Num. 23:19 en 1 Sam. 15:29.

We zagen dat de theologen van 'de eerste lijn' deze teksten beschouwen als echte 'wezensopenbaringen' van God, zulks in tegenstelling tot de 'berouw-teksten'. Met Visee en Heij ben ik van overtuiging dat dit geheel onjuist is. Met de uitleg van Visee en Heij kan ik wel instemmen: God heeft niet berouw als een mens die onstandvastig, onserieus, oppervlakkig, omkoopbaar, ... is. Toch moet er mijns inziens méér gezegd worden! De genoemde teksten sluiten immers alle berouw bij God - 'menselijk' en 'goddelijk' - gehéél uit. Wat is dan de verhouding tot de 'wél-berouwteksten' eigenlijk?

Ik geloof dat we het zo moeten zien, dat genoemde teksten hun grond vinden in het feit dat het desbetreffende besluit van God **definitief** is en dat ze tegelijkertijd aan dat definitief karakter uitdrukking geven. Dat is lang niet in alle situaties het geval!

Als variant op 'definitief' noemden we hierboven al de term '**onverbidelijk**' waarbij we de stringente betekenis 'niet te verbidden' zeer serieus willen nemen. Daarná kunnen we Visee en Heij volgen: Als God 'basta' zegt is dat definitief en onverbidelijk, anders dan bij een mens!

De betekenis van de beide teksten is dan respectievelijk:

Het is voor Balak en voor Bileam een zinloze en verboden zaak pogingen in het werk te stellen - door gaven en offers, door gebeden en 'bezweringen' - om God de Here te bewegen tot de vervloeking van Israël. God zegent en daarmee 'basta'!

Maar ook: het is voor Saul en ook voor Samuël (voorbijder bij uitnemendheid - Ps. 99:6; Jer. 15:1) een zinloze en verboden zaak bij God aan te dringen op de bevestiging van Sauls koningschap en die bevestiging nog langer te maken tot onderwerp van de gebeden!

Het voorkomen van 'wél-berouw' (11) en van 'niet-berouw' (29) in het ene hoofdstuk 1 Sam. 15 heeft dus niets tegenstrijdigs in zich. Het genoemde berouw van God is definitief; daarop komt Hij niet terug!

Als pendant van het 'niet-berouw-motief' zou kunnen gelden een **ééd** als genoemd in Num. 14:21-23 - een 'niet-berouw-element' in een 'berouw-kon-tekst' (zie vers 12, 20)!

De **záák** van de 'niet-berouwteksten' treft men - naar zijn 'donkere' zijde - dus duidelijk aan, waar gebed en voorbede verbóden worden. Enkele voorbeelden: Dt. 3:26 (verbod van Mozes' gebed om tòch te mogen ingaan in het beloofde land); Jer. 7:16; 11:14; 14:11 (verbod van Jeremia's voorbede voor het volk).

In de Jeremia-teksten gaat het duidelijk om het einde van een periode van Gods geduld, om het einde van een 'rijpingsperiode' naar Gods gericht toe.

Op een treffende wijze ziet men het verloop en het einde van zulk een periode in Luk. 13:6-9 (de gelijkenis van de onvruchtbare vijgeboom), waar de wijngaard-nier éérst nog ruimte vindt voor gebed en berouw-bij-de-eigenaar (8), maar later - bij een voortgaand ontbreken van vruchten - niet meer (9-slot).

Schilder spreekt van 'in eindkonklusie ons geopenbaarde inhoud' (waarbij hij - zeer merkwaardig! - ook Zach. 8:14 noemt) en zet dat woord 'eindkonklusie' duidelijk in logisch (ontologisch) kader: Hier wordt 'pas' gezegd wat voor God wezenlijk is!

Het woord 'einde' zou ik voor de verbod-gegevens van Jeremia willen overnemen om het dan evenwel te plaatsen in het raam van de verbondsgeschiedenis, waarin 'rijping' ten oordeel kan plaatsvinden en waarin God 'het berouwen (ten goede) moe' kan worden - Jer. 15:6. Dat dit einde een nieuw begin wonderlijk genoeg niet behoeft uit te sluiten, toont Zach. 8:15! Hierover later nog iets.

Er is dus geen enkele grond om de 'niet-berouwteksten' als 'wezenlijker' voor God tegen de 'berouw-teksten' uit te spelen en die als 'antropomorfismen' of 'waarnemingsuitspraken' te betitelen. De tweede reeks behoeft niet naar de eerste te worden 'gemodelleerd'!

3.6 De grote plaats van bekering, gebed, voorbede, offer

Ik geloof, dat Calvijn - evenals Jona zelf (4:2) - gelijk heeft, als hij beweert dat de **prediking** van Ninevé's aanstaande ondergang de bedoeling heeft die ondergang te voorkomen en dat de aanzegging van Hizkia's sterven de bedoeling heeft hem een langer leven te doen verkrijgen.

We hebben hier duidelijk te doen met **niet-definitieve** aanzeggingen en uitspraken van de Here, ook al zijn ze in de stellige vorm geformuleerd. Wil men hier spreken van een goddelijke **'pedagogie'**, dan mag dat wat mij betreft. Hier is echter een groot 'máár' aan verbonden. 'Niet-definitief' en 'pedagogisch' worden zo gemakkelijk tot synoniemen van: 'niet serieus gemeend', 'niet werkelijk van kracht'. En dat loopt weer parallel aan de stelling dat God toch eigenlijk geen berouw heeft of hebben kán.

Ik wil hier met nadruk herinneren aan wat in 3.2 naar voren is gebracht: de grote betekenis van het feit, dat God de mens heeft geschapen om zijn 'verbondspartner' te zijn en daarbij op de grote betekenis van het **antwoord** van de mens op het spreken en doen van de Here. Dat antwoord is een onmiskenbare en onmisbare schakel in de voortgang van de geschiedenis! We mogen het naar mijn overtuiging met alle eerbied zo formuleren: De Here kán niet over zijn toorn vanwege Ninevé's zonden heenkomen en Hij kán zijn doel (het sparen van de stad) niet bereiken, als de bekering en de verootmoediging van de Ninevieten niet wordt gerealiseerd! Pas dán kan de Here zijn toorn laten varen en berouw hebben van zijn oordeelswoord!

Wanneer Calvijn beweert dat berouw bij God in Hem onwetendheid, onmacht, of ondoordachtigheid zou veronderstellen, negeert hij mijns inziens de realiteit van het verbond, van het antwoord, van de 'pärner', van de geschiedenis. De Ninevieten werden gered doordat ze Gods oordeelswoord volkomen **serieus** namen!

De levensverlenging van koning Hizkia wordt hem geschonken op zijn ootmoedig smeekgebed. Men kan Calvijn ook in dit geval gelijk geven, als hij zegt dat de profetische aankondiging van het sterven de verlenging van het leven beoogt. Zeker! Maar men mag daarbij de werkelijke en grote plaats, die aan het gebed toekomt - hier en elders - niet uitschakelen. Ook dit gebed is een onmiskenbare en onmisbare faktor in de voortgang van leven en geschiedenis. Zo serieus neemt de Here zijn verbond en daarbij ook de 'tweede partij' in dat verbond.

Een belangrijke plaats wordt ook ingenomen door de **voorbede**. Zeer treffend zijn, juist in dit verband met het berouw van God, de voorbeden van Mozes in Ex. 32:11-13 en Num. 14:13-19. In beide gevallen - zonde met het gouden kalf, weigering op te trekken na het verkenner rapport te Kades Barnea - maakt de Here zijn voornemen bekend het volk te vernietigen en Mozes tot een groot volk te maken. In zijn voorbede voor het volk neemt Mozes het op voor Gods éér (Wat zullen de volken zeggen?), doet hij een beroep op Gods tróúw (de eed aan de vaderen), op Gods goedertierenheid en vergévensgezindheid. Tenslotte

horen we van Gods berouw (Ex. 32:14) en van door hem geschonken vergeving op Mozes' bede (Num. 14:20). Berouw en vergeving sluiten een zwaar strafgericht niet uit, maar waarborgen wel de voortgang van Israël's leven.

Een rechtstreeks verband tussen voorbede en berouw Gods zien we ook in Amos 7:1-3 en 4-6, waar de profeet ziet hoe de Here een sprinkhanenplaag en vervolgens een verterend vuur oproept om het volk te treffen. De voorbede heeft een eigenaardig bescheiden inhoud: "... Hoe zou Jakob staande kunnen blijven? Hij is immers klein!" Daarna volgt de mededeling over het berouw van de Here ... "Het zal niet geschieden".

Ook van de vóórbede mag en moet worden gezegd, dat zij een onmiskenbare en onmisbare faktor vormt in de voortgang van de geschiedenis. De plaats van de 'advokaat' is essentieel. De Here - zijn volk - de advokaat - de middelaar!

Uiteraard is over het offer in verband met de verzoening en de uitdaging van de schuld zeer veel te zeggen. We wijzen nu slechts op enkele gevallen waarin het brengen van een offer - in verschillende vormen - een einde mag maken aan de voortgang van een strafgericht. Daarin ligt uiteraard een zeer strikt verband met het berouw van God.

We denken aan Num. 16:44-50 waar de Here voornemens is de gehele vergadering te verteren en Aäron op Mozes' bevel reukwerk op een vuurpan legt om verzoening te doen over het volk om zo de plaag, die reeds begonnen was(1), te doen eindigen.

Ook wil ik verwijzen naar 2 Sam. 24, waar David op zijn gebed tijdens het pestgericht na de volkstelling het bevel ontvangt een altaar op te richten op de dorsvloer van Arauna en daarop brandoffers en vredeoffers te brengen. Aan het einde volgt dan: "Toen liet de Here Zich verbidden ten gunste van het land en de plaag werd van Israël weggenomen" (25).

De toorn des Heren is groot maar niet 'onverbiddelijk'. Bij dat 'verbidden' is het offer op een essentiële plaats gezet.

In dit hoofdstukje vinden we in een bepaald opzicht een opklimmende lijn. Bij de bekering/verootmoediging viel de nadruk geheel op de plaats van de 'tweede partij' in het verbond. Die nadruk kan ook over de gehele linie gehandhaafd blijven. Toch wordt in het vervolg een nieuwe dimensie aangeduid en een 'heilige komplikatatie' in het licht gesteld.

Het is essentieel dat de 'verbondspartner' bidt, maar reikt het gebed niet verder dan de bidder? Het is essentieel dat Mozes voorbede doet, maar staat de voorbidder behalve onder ook niet tegenóver de volksgemeenschap die de 'tweede partij' vormt?

Het is essentieel dat David op bevel van God het altaar opricht en het brengen van offers organiseert, maar is het niet noodzakelijk te bedenken dat het Gód is, die aan zijn volk het bloed op het altaar gegeven heeft om over de zielen verzoening te doen - Lev. 17:11?

We nemen dus niets terug van wat we gezegd hebben over het essentiële van het

antwoord van de 'verbondspartner', zoals dat in de Schrift overal duidelijk naar voren komt. Maar er kan en er moet ook méér gezegd worden. Daarbij gaat het om niets minder dan om het 'openhouden' van de weg naar de Christus!

3.7 De relatie van Gods berouw met de Christus

In 2 Sam. 24 treffen we een merkwaardige orde van zaken aan:

Als de engel zijn hand uitstrekt om Jeruzalem te verdelen, berouwt het onheil de Here (16). David belijdt zijn ongerechtigheid en bidt voor 'deze schapen' (17). De Here zegt via de profeet Gad, dat David een altaar moet oprichten op de dorsvloer van Arauna (18). David gehoorzaamt en brengt op dat altaar brandoffers en vredeoffers (25). Toen liet de Here Zich verbidden ten gunste van het land en de plaag werd van Israël weggenomen (25-slot). De Here wil Zich ontfemen - Hij wijst David de weg waarin die ontferming effectief kan worden: het offer - Na het offer wordt de reeds opgeschorte plaag weggenomen.

Zo rust het initiatief van onze redding bij God, die zijn Zoon uit liefde gezonden heeft - Joh. 3:16. De Zoon brengt het grote offer: de losprijs voor velen - Mt. 20:28. Wij hebben Hem als een 'paraklètòs', 'voorspraak' bij de Vader - 1 Joh. 2:1. Zoals Gods berouw ten tijde van David zijn effect niet kon hebben buiten het offer om, zo kan Gods grote reddingsinitiatief geen effect hebben buiten het offer en de voorspraak van de Christus om. Onze verlosser en middelaar stelt 'viva voce' zijn volbracht offer voor de aandacht van de Vader en stelt ons daarmee in het krachtveld van Gods ontferming, welke ontferming tegelijk ook weer aan de zending van de Zoon voorafging - Joh. 3:16.

Zo zou men mogen stellen dat door Gods genade (!) de elementen, die we onder 3.6 hebben genoemd - vérootmoediging en bekering, gebed, voorbede (Mozes), dier-offers - volk en enkeling (weer) mochten plaatsen in het krachtveld van genade en ontferming. En die ontfermende genade is uiteindelijk en ten diepste genade-in-Christus.

Het is genade van God dat in de volheid des tijds schuldbelijdenis en bekering als het ware opgevangen worden door de werkelijkheid van zondenvergeving en -reining, zoals deze in de doop gestalte krijgen - Mrk. 1:4, Hand. 2:38. Het is de genade van God dat Hij aan de voorbede van de middelaar van het oude verbond een 'meerwaarde' verleent, die slechts uit de komende voorspraak van de middelaar van het nieuwe verbond verklaard kan worden.

Het gaat er in dit gedeelte om dat we met de nadruk op het verbond niet een verkeerde kant opgaan. Dat zouden we doen als we de reeks 'oordeelswoord - bekering/verootmoediging/gebed - berouw van God ten goede' tot een gesloten circuit zouden maken, waarbij de middelaar Christus in feite geen functie meer zou hebben! Dan zouden we verder van huis zijn dan ooit! De plaats die de Here toekent aan het antwoord van de 'partner' is overigens groot genoeg. Dat antwoord mag noodzakelijk worden genoemd! Ons gebed en onze bekering, gedragen door het offer van Christus en zijn voorspraak.

Het berouw van God - en dan met name Gods berouw ten goede! - markeert een reële overgang bij de Here. God laat Zich - genadig - op een ánder spoor brengen, als Hij berouw krijgt over het aangezegde en soms reeds ingezette onheil over zijn volk!

Dat in de nieuwe bedeling deze realiteit niet zo frappant meer in het licht wordt gesteld - vergelijk evenwel de reeds genoemde perikoop Luk. 13:6-9 - kan ons treffen. Kunnen we hierbij niet denken aan het feit, dat thans de Voorspraak **permanent** voor Gods aangezicht present is? Toch markeert juist de nadruk op het **pleiten** van Christus - Rom. 8:34 - en op zijn **voorspraak** - 1 Joh. 2:1 - het óvergangselement, de dualiteit in Gods optreden, die we in het Oude Testament zo duidelijk belicht zien!

Het is opvallend dat we in het tweede gedeelte van Jesaja in de gedeelten over de 'Knecht des Heren' zulk een duidelijke voorzegging van de Christus en zijn werk ontmoeten. Vooral Jes. 53 doet ons als het ware 'afstandsloos' aan en kan ook dienen als uitgangspunt in de Christusprediking - Hand. 8:35. Een voortgaande openbaring naar Christus' komt toe. Stellig. God de Here brengt de komende verlosser dicht bij de hoorders. Maar zou men dat ook niet mogen zien als kéezijde van een andere realiteit? Haalt God de Christus en zijn werk ook niet zeer dicht naar Zichzèlf toe om zijn goddelijk vermogen tot ontferming en genade tot de bódem aan te spreken en te benutten? Het gaat allereerst om de komende verlossing uit de ballingschap! Welnu, hoe zeer was God het berouwen moe, toen Hij Juda tenslotte in de ballingschap deed komen - Jer. 15:6! Hoe heeft Hij het kwaad zónder berouw gebracht - Zach. 8:14!

En dan tòch nog een nieuwe verlossing, een nieuw begin? Tòch nog een nieuw **berouw**? Hier moet het 'in Christus' gezien en beklemtóond worden. En God beklemtóont het zèlf, met name in de profeteën van de 'Knecht' in het tweede gedeelte van Jesaja!

Wat staat de Here buitengewoon echt en werkelijk in de geschiedenis van het heil! Hoe trekt Hij wèrkelijk met zijn volk in die geschiedenis voort!

3.8 Konklusie

In de aanvang zeiden we reeds dat het hier gestelde probleem eigenlijk niet van exegetische aard is. Ook niet van etymologische aard. De vraag is niet: "Wat stáát er?" De vraag is veel meer: "Hoe kunnen we wát er staat inpassen in de grote lijn van onze godsgedachten?"

De konklusie kan dus kort zijn: Lees wat er staat en neem het serieus!

Het berouw van God als een beweging in Gods hart, waardoor Hij zich brengen laat tot een verandering van optreden: van geduldóefening tot oordeelsvoltrekking, van oordeelsdreiging tot ontferming.

Met 'beweging in Gods hart' hebben we willen afrekenen met de gedachte van de theologen van de 'eerste lijn', dat we Gods berouw geheel los hebben te maken van Gods hart en gezindheid en dat we het geheel veruitwendigen.

Met 'waardoor Hij zich brengen laat' hebben we gekozen voor de 'mediale' vorm - tegenover het 'passivum' ('gebracht worden'). Daarmee hebben we willen afsnijden de gedachte dat God - zoals wij mensen telkens weer - een 'gevangene' van zijn gevoelens zou zijn. Dat zou verkeerd zijn.

(december 1990)